

морського порту, залізниць значно пожвавило різні сфери життя міста. Завдяки цим перетворенням на початку ХХ ст. Маріуполь став відігравати помітну роль в економіці Російської імперії, а усі ці перетворення практично сформували сучасний промисловий вид міста.

Ключові слова: *Маріуполь, Маріупольський повіт, рибний промисел, промисловість, металургійне виробництво.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Гедьо А.В., д.і.н., проф.; Молчанов В.Б., к.і.н., с.н.с.*

УДК 94:[37.014+008](477.75)

С.П. Зубченко

ОСВІТНЯ ТА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКИ В АР КРИМ: ІСТОРІЯ Й СУЧАСНІСТЬ

Розглядаються питання освітньої та культурної політики в Автономній Республіці Крим та роль державних органів влади України у її формуванні. Проаналізовано тенденції, що характеризують освітню та культурну галузь в історичній ретроспективі та на сучасному етапі.

З'ясована роль і місце державних, громадських та міжнародних організацій у реалізації програм, спрямованих на становлення та відродження освіти й культури в Криму. Подано рекомендації щодо підвищення ефективності державної освітньої та культурної політики в регіоні.

Ключові слова: *Автономна Республіка Крим, державні органи влади України, Концепція державної політики, освітня політика, культурна політика.*

Сучасні кризові явища, що охопили економічну, політичну й соціальну сфери життя регіонів України накладають відбиток на галузі безпосередньо залежні від них, а саме культуру й освіту. Освітня і культурна сфера Автономної Республіки Крим не стала винятком, адже відповідно до Конституції України [1], Законів України «Про затвердження Конституції АРК» [2], «Про вибори депутатів Верховної Ради АРК» [3] та «Про Верховну Раду АРК» [4] територія Криму визнана - адміністративно одиницею України. Нажаль, сучасною реалією територій Кримського півострову є тимчасова окупація Російською Федерацією, цей факт визнається Українською владою [5], Організацією Об'єднаних Націй [6], Європейським Союзом та іншими світовими організаціями..

В силу історичних і геополітичних обставин Крим являється унікальним регіоном, який завжди мав власну національну та культурну специфіку, вирізнявся конфесійною різноманітністю. Але не дивлячись на те, що мешканці півострова з давніх часів представляли різні нації і етноси, сповідували різні релігії, протягом 24 років незалежності України стосунки між етнічними спільнотами ґрунтувалися на порозумінні, взаємодопомозі та творчій співпраці.

Сьогодення ж ставить перед можновладцями, науковцями, дослідниками та й просто перед пересічними громадянами нашої держави низку гострих проблем етнополітичного характеру, які безпосередньо впливають на розвиток освіти і культури в АРК. Військова агресія Росії супроводжується інформаційною війною та нав'язуванням історичних міфів та стереотипів [7].

Враховуючи вищенаведене, перед державними органами влади України, регіональними органами управління у сфері освіти і культури, громадськими, міжнародними організаціями, усіма, хто працює у царині реалізації програм, спрямованих на становлення та відродження освіти й культури в Криму стоять нові, стратегічні завдання, головна мета яких перетворити освіту і культуру на потужний чинник суспільного розвитку, дієвий інструмент реалізації соціально-економічних реформ та забезпечення консолідації всього суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій присвячених проблемам Криму засвідчує, що ключовою темою більшості виступають питання повернення й соціально-матеріального облаштування депортованих в минулому кримських татар на історичну батьківщину, зокрема праці О. Бажана, О. Голенка, Ю. Данилюка, В. Котигоренко, І. Прибиткової та ін.

Заслужують на увагу дослідження І. Агофонової, О. Беляєва, В. Васильчука, Ю. Зінченка, О. Латишевої, Л. Лойко, І. Мащенко, О. Рафальського, В. Яремчука, С. Римаренка, М. Рябчика присвячені висвітленню історії окремих сфер життєдіяльності етнічних меншин України і лише в цьому контексті їх освіти й культури.

Більш ґрунтовно освіта і культура етносів Криму розглядалась в контексті історії етнонаціональних процесів України у низці академічних і монографічних видань, під авторством В. Андрущенка, А. Гуржія, В. Кременя, І. Кураса, В. Каврайського, В. Ткаченка, О. Толочко та ін.

Цікавий матеріал містять праці істориків вихідців з кримського етнічного середовища, зокрема розвідки Д. Алілова, М. Джемільова, Ш. Кайбуллаєва. Але не зважаючи на велику кількість публікацій, серед праць немає комплексних наукових розвідок, а проблеми освітньо-культурної політики в АРК, в умовах інформаційного суспільства потребують подальших спеціальних комплексних досліджень і осмислення.

У зв'язку з цим автор, поставила за мету - проаналізувати політику Української держави щодо відродження національних культур незалежно від їх етнічного походження. Визначити завдання культурно-освітньої політики України щодо досягнення міжетнічної гармонії та етнокультурної рівноваги в Криму.

Задля досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання: проаналізувати діяльність центральних органів державної влади України, заходи владних органів АРК, участь державних, громадських та міжнародних організацій автономії у реалізації програм, спрямованих на розвиток культури й освіти народів Криму в історичній ретроспективі та на сучасному етапі; визначити шляхи оптимального освітнього та культурного розвитку населення регіону у найближчій перспективі.

Сучасну культурно-освітню ситуацію в Криму визначають кілька чинників. По-перше, багатонаціональність складу населення АРК. За даними Всеукраїнського перепису населення, на території АРК проживають представники більш як 125 національностей і народностей. Серед національного складу населення АРК переважна більшість росіян, чисельність яких склала 1180,4 тис. осіб, або 58,5% від загальної чисельності населення. Друге місце за чисельністю займають українці – 492,2 тис. осіб., частка українців у загальній чисельності населення АРК склала 24,2. Третє місце за чисельністю займають кримські татари. Їх чисельність, порівняно з переписом населення 1989 року, збільшилася в 6,4 рази і налічувала на дату перепису 2001 року – 243,4 тис. осіб [8; 9].

По-друге, сформовані ще за радянських часів ідеологічні стереотипи, адже освітньо-культурні установи АРК, діячі культури, творчі колективи і спілки перебували під тотальним ідеологічним пресом, примусовою культурною радянізацією та інтернаціоналізацією неросійського населення. Русифікація призвела до витіснення з обігу української мови та мов етнічних спільнот. Так, як свідчать дані Всеукраїнського

перепису населення 2001 р., російську мову рідною визнано 97% євреїв Криму, 89% німців, 82% білорусів, 79% корейців, 78% болгар. 73% греків та 61% українців. Загалом російську мову вважають рідною 23% неросійського населення регіону [9]. Такі рецидиви тоталітарного мислення, світосприйняття, вважає О. Калакура, залишаються головною перепорою як національного відродження, так і вільного культурно-освітнього розвитку кожної етнічної групи автономії [10].

По-третє, помітний вплив на розвиток освіти й культури Криму справило відновлення державної незалежності України і надання йому автономії. Вже в перші роки незалежності, проросійські сили стали роздмухувати протистояння між автономією і центром з метою свідомо консервувати зросійщену радянську систему культури і освіти [11, с. 176]. Особливим чинником культурного і духовного життя Криму стала зміна етнічного складу населення півострова 1980 – початку 1990-х років, як наслідок масового повернення кримських татар та представників інших етносів, що підпали під репресії і депортації радянської влади, на свою історичну батьківщину. Сьогодні в Криму проживає 280 тисяч кримських татар, що складає 13% населення автономії [12].

Зіткнувшись з проблемою повернення депортованих народів Криму, державна влада України ініціювала програму, яка поряд з економічними завданнями, вирішувала питання культури і освіти, як важливих чинників процесу соціальної адаптації й національно-культурного відродження, що формує клімат міжнаціональної довіри й терпимості, що допомагає взаємозбагаченню культур, при повазі самотності кожного етносу [13].

Конкретним кроком вирішення проблем в галузі освіти і культури АРК, став Указ президента України «Про фонд розвитку культур національних меншин» від 29 квітня 1992 р. [14], що координував роботу органів державної влади, вирішував питання фінансування підготовки кадрів, організацій симпозіумів, конференцій з розв'язання проблем національних груп в Україні.

З метою інтенсифікації у розв'язанні освітніх і культурних завдань, вирішення політико-правових, соціально-економічних проблем при Президенті України був створений консультативно-дорадчий орган «Рада представників кримськотатарського народу» на чолі з Головою М. Джемілевим, яка займалася конкретними практичними питаннями, у тому числі й розвитком дошкільної та середньої освіти, цільовим направлення молоді у вузи України, відновленням НДІ кримськотатарської мови, літератури, історії й культури. [15, с. 3-4].

Велику роль у вирішенні проблем пов'язаних з невідповідністю освітньо - культурної й інформаційної мережі етнічному складу населення відіграє діяльність ВР України [16], зокрема, прийняття нею в 1991 році «Декларації прав національностей України», в якій підкреслювалася гарантія всім національностям на право створення й діяльність культурних центрів, об'єднань, організацій, видання газет і журналів рідною мовою, формування художніх і творчих колективів, музеїв, театрів, кіностудій, а також використання національної символіки [17]. В свою чергу, Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року [18] зміцнив і розширив можливості національних груп на рівні культурних прав, збереження мови, традицій, звичаїв.

У вирішенні проблем освіти й культури непересічна роль належить органам виконавчої влади. Кабінет Міністрів України постійно приділяє пильну увагу питанням, пов'язаним з задоволенням потреб населення АРК. 24 березня 1992 року, були затверджені положення про Республіканську Комісію у справах депортованих народів Криму, яка сприяла реалізації комплексу заходів для відродження, збереження й розвитку мови, культури, національних традицій депортованих народів. У її повноваження входило й здійснення взаємодії як державних органів влади, так і різних

зацікавлених громадських організацій [19, с. 97–99]. В серпні 1995 року вийшла постанова КМ України, окремих розділ якої присвячувався гуманітарній сфері, де особлива роль була відведена розробці державної програми відродженню культури й освіти кримських татар, підготовці, перепідготовці національних кадрів, випуску суспільно-політичної, історичної, художньої й культурологічної літератури [19, с. 134-135]; у постанові КМ від 18 березня 1996 р. була створена інфраструктура культурного й просвітительського призначення [20, с. 138-143]; відповідно до постанови КМ України від 13 серпня 1999 року була створена Комісія у справах осіб депортованих за національною ознакою, діяльність якої була націлена на забезпечення депортованих на достатньому рівні об'єктами культури, а також визначення пріоритетів будівництва установ освіти [20, с. 220]; у січні 2002 року КМ України затвердив Програму адаптації та інтеграції в українське суспільство депортованих кримських татар, а також осіб інших національностей, відродження і розвитку їх культури та освіти.

Безпосередню активну участь у розв'язанні, культурних і освітніх проблем населення АРК беруть органи державної влади Криму. З метою реалізації етнічної політики при Верховній Раді АРК у 1999 році була створена постійна Комісія з культури, міжнаціональних відносин і проблем депортованих громадян. Зусилля якої були спрямовані на підтримку й сприяння етнічним культурним центрам, забезпечення умов для відродження та збереження національної ідентичності.

У підготовці республіканських програм розвитку національних культур і реалізації проектів нормативно-правового характеру ВР і Рада Міністрів АРК, а також Міжнаціональна Рада при РМ АРК постійно проводили консультативні роботи з органами місцевого врядування. У своїй діяльності Рада керується Конституцією й законами України, нормативно-правовими актами АРК [21, с. 46-47]. Також РМ і Міністерство культури АРК доклали чимало зусиль для надання підтримки національно-культурним установам і творчим колективам, музеям і відділам при музеях, діяльність яких спрямована на відродження етнічної культури.

Вагома роль у розвитку освіти рідною мовою належала Міністерству освіти АРК, яким була розроблена, а РМ АРК затверджена програма розвитку мережі освітніх установ із кримськотатарською мовою навчання на 1997 – 2006 роки.

Провідна роль у справі перетворення державної політики, спрямованої на соціально-культурну інтеграцію кримських татар, належить Республіканському комітету по справах міжнаціональних відносин і депортованих громадян АРК. Відповідно до законодавства України та міжнародного права комітет є забезпечує вільний й рівноправний розвитку культур, задоволення духовних потреб, участь у міжнародному співробітництві, надає підтримку діяльності національно-культурних просвітительських центрів, навчальних закладів, а також разом з іншими державними органами здійснював підготовку пропозицій і рекомендацій у формуванні єдиної державної політики в сфері національних відносин [21, с. 48-49].

З перших днів анексії півострова як на державному, так і на регіональному рівні в Криму створюються умови, несумісні з вільним розвитком освіти і культури. Принципи забезпечення рівноправного розвитку культур проголошені в Конституції Республіки Крим, прийнятої 11 квітня 2014 року є суто декларативними і не виконуються. Українську систему освіти, що існувала на півострові, намагаються трансформувати відповідно до російських правил. Так, з 1 вересня 2014 року згідно із сумнівним законом від 5 травня 2014 року № 84-ФЗ «Про особливості правового регулювання відносин у сфері освіти у зв'язку із прийняттям до Російської Федерації Республіки Крим і утворенням у складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим і міста федерального значення Севастополь та про внесення змін до Федерального закону «Про

освіту в Російській Федерації» школи Криму фактично перейшли на стандарти системи освіти РФ [22].

Стосовно української культури, мови і літератури показовими є останні рішення, прийняті кримською владою. Так, 23 жовтня 2014 року наказом Міністрів Республіки Крим № 235 було прийнято рішення про забезпечення низки заходів з реалізації комплексу дій щодо відновлення історичної справедливості, політичного, соціального і духовного відродження вірменського, болгарського, грецького, кримськотатарського і німецького народів, які зазнали незаконної депортації і політичних репресій за національною та іншими ознаками. Також для обговорення було запропоновано Державну програму «Збереження, вивчення і розвиток мов вірменського, болгарського, грецького, кримськотатарського і німецького народів на 2015-2020 рр.» [23]. Але жодного документа, який гарантував би отримання освіти українською мовою, досі не запропоновано.

Постановою № 651 самопроголошеної Ради Міністрів Республіки Крим 30 грудня 2014 року затверджено Державну Програму розвитку освіти і науки в Республіці Крим на 2015-2017 роки. У жодному розділі цієї Програми не йдеться про забезпечення доступу до навчання рідною мовою або хоча б про реалізацію права вивчення рідної мови.

Над розв'язанням проблем, пов'язаних з відродженням культури кримських татар, працюють не тільки державні та місцеві органи виконавчої влади України й АР Крим, але й неурядові організації громадянського суспільства. Уже з перших днів своєї діяльності обраний Курултаєм представницький орган Меджліс кримськотатарського народу, а також створювані громадські організації стали приділяти увагу питанням освіти культурного відродження. З цією метою в 1991 році були створені «Кримськотатарський фонд культури», Фонд «Крим», а в 1992 р. Кримський республіканський культурний центр кримських татар, основною метою яких стало відродження освіти рідною мовою та культури.

У розв'язанні питань, пов'язаних з освітніми завданнями шкільних установ, Меджліс підтримував тісний зв'язок з асоціацією «Мааріфчі» («Просвітитель»), надавав фінансову допомогу в будівництві центрів дошкільної підготовки, культурно-освітніх центрів по всій території Криму.

Асоціація кримськотатарських працівників освіти «Мааріфчі», яка з 1996 року, здійснює велику роботу в розвитку освіти рідною мовою: проводить культурні і благодійні заходи, організовує зустрічі працівників шкільних установ, налагоджує тісні контакти з закордонними громадськими організаціями, що працюють у сфері освіти. На початку ХХІ ст.. діяльність «Мааріфчи» була спрямована не тільки на відродження освіти рідною мовою, але й координацію державних і громадських організацій, усіх зацікавлених сторін у вирішенні проблем в освіті АРК. Важлива увагу приділяла асоціація й сучасному стану кримськотатарської мови й організації навчання дітей рідною мовою. Кримські татари, завдяки компактному проживанню і високій національній самосвідомості, досить широко використовують право засновувати національні класи в школах [24, с. 28]. Перед початком навчального сезону 2014-2015 року в Криму Асоціація «Мааріфчі» вказувала на проблеми, які виникають у сфері освіти кримськотатарською мовою, зокрема слабка забезпеченість шкіл навчально-дидактичним матеріалом, відсутність в середніх навчальних закладах спеціалізованих кабінетів, а також недостача словників і художньої літератури.

Необхідно зазначити, що не дивлячись на позитивні сторони діяльності кримськотатарських громадських організацій з розвитку й відродження освіти та культури, більшість заходів носить епізодичний характер і не мають тривалих програм. У багатьох випадках громадські організації не мають належного практичного досвіду.

З початку 2000-х років до розв'язання соціально-економічних і політико-правових питань в автономії, долучаються міжнародні урядові та громадські організації. Спочатку їх допомога була епізодичною та багато в чому носила гуманітарний характер. У сформованих умовах Україна виступила головним ініціатором і почала конкретні заходи з метою залучення міжнародного співтовариства у вирішенні соціально-економічної, освітньої і культурної в Криму. У Києві з ініціативи ООН і прохання уряду України була розроблена «Програма розвитку й Інтеграції Криму ООН» (ПРІК ООН) спрямована на вирішення термінових потреб і запобігання конфліктних ситуацій, а також на розвиток культурних і освітніх потреб репатріантів Криму, на основі поширення передового міжнародного досвіду. [25, с. 170].

В 1996 році в АР Крим було відкрито представництво Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Ця міжнародна організація тільки в 1997 р. зі свого боку виділило на ремонт і будівництво шкіл 185029 гривень. Протягом 1997 – 1999 р. УВКБ ООН на підтримку освіти рідною мовою для кримських татар виділило 229933 гривень [26, с. 181-182].

У 1997 р. в АР Крим почала свою роботу Міжнародною організацією з міграцій (МОМ). Однак велика частина коштів організації, як і інших міжнародних структур, виділялися на програми економічного, соціального чи правового характеру, у тому числі на будівництво доріг, об'єктів охорони здоров'я й розв'язання правових питань репатріантів.

У підтримці кримськотатарської культури найбільших успіхів досяг міжнародний фонд «Відродження» [27]. З метою розвитку системи освіти з рідною мовою навчання в АР Крим був створений центр, основним завданням якого була не тільки підтримка освіти, але й розробка та введення навчально-методичних комплексів для шкіл, сприяння створення мережі навчальних закладів, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів усіх рівнів, інформаційно-бібліотечне забезпечення вчителів, студентів, школярів, проведення науково-методичних конференцій і комплексних досліджень в галузях мовознавства, етнопедагогіки й етнопсихології. Діяльність Міжнародного фонду «Відродження» в галузі освіти та культури відповідало встановленим вимогам і здійснювалося в контексті державної етнічної політики.

Однією з міжнародних організацій, що не байдужі до проблем АРК є ЮНЕСКО. У сучасному співробітництві України та ЮНЕСКО головним завданням є вироблення спільного алгоритму дій з метою збереження та захисту української культурної, природної та наукової спадщини на окупованій Росією території Кримського півострова, забезпечення сталої роботи освітніх та наукових установ в АРК, а також реалізації головних положень ухваленої на 194-й сесії Виконавчої Ради ЮНЕСКО, резолюції щодо ситуації в АР Крим «Моніторинг з боку ЮНЕСКО ситуації в Автономній Республіці Крим (Україна)» [28].

Отже, за роки незалежності державними органами влади України була створена законодавча основа, що надає умови для відродження освіти, культури кримських татар і інших національностей в АРК, загалом ВР України ухвалено понад 300 нормативно-правових актів, що стосуються питань культури і освіти. Але необхідно зауважити, що не дивлячись на позитивні зрушення у прийнятті важливих рішень у регулюванні питань освіти і культури АРК, мають місце незавершені реформи у законодавчому секторі, відсутність механізмів їхнього впровадження, їх декларативний та формальний характер, обмежений дефіцитний держаний бюджет і використання виділених коштів не за призначенням все це стає причиною кризової ситуації в галузях освіти і культури.

Заходи ВР, РМ АР Крим та інших органів виконавчої влади спрямовані на підтримку системи освіти рідною мовою, видавничої справи, різних творчих колективів, стають більш цілеспрямованими й інтенсивними. Але має місце і негативна тенденція,

наприклад в діяльності органів влади в АРК не існує довгострокових програм реалізації освітньо-культурної політики. Це призводить до кризових явищ у галузі, загострення і без того складного процесу формування національної освіти і культурного розвитку населення півострову.

Оцінюючи діяльність міжнародних організацій потрібно зазначити, що на думку фахівців, багато потенційних інвесторів, оцінюючи складну й нестабільну ситуацію в Криму, не поспішають вкладати кошти в розвиток освіти та культури [29, с. 99-100]. У діяльності міжнародних організацій спостерігаються тенденції, коли вони від простої гуманітарної допомоги переходять до проведення різних заходів в економічній, соціальній і культурній підтримці населення АРК, співпрацюють між собою, українськими, кримськими державними органами влади й кримськотатарськими громадськими організаціями, об'єднаннями, асоціаціями, установами. Ця діяльність і підтримка міжнародних організацій є своєчасною та необхідною. Надалі для розв'язання питань, пов'язаних з освітою та культурою, необхідно більш широке залучення різних міжнародних організацій.

Враховуючи сучасну суспільно-політичну ситуацію в нашій державі, війну з російськими загарбниками на сході України, окупацію АР Крим, є нагальна необхідність прискорення роботи щодо створення цілісної концепції державної політики в сфері освіти і культури на територіях, які постраждали від зовнішньої агресії. Розвиток освіти і науки має стати пріоритетними для центральних і місцевих органів влади, як важіль у протидії агресивній російській пропаганді. Українська влада повинна звернути увагу на підсилення просвітницької діяльності, розширення мережі освітніх і культурних установ в АРК.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 21.02.2014р., № 742-VII [Електронний ресурс] // Закони України. Інформаційно-правовий портал. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>; Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21.02.2014r., № 742-VII [Elektronnyi resurs] // Zakony Ukrainy. Informatsiino-pravovyi portal. - Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;

2. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим : Закон України від 19.03.2009 р., N 1167-VI (1167-17) [Електронний ресурс] // Закони України : Інформаційно-правовий портал. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/350-14>; Pro zatverdzhennia Konstytutsii Avtonomnoi Respubliky Krym : Zakon Ukrainy vid 19.03.2009 r., N 1167-VI (1167-17) [Elektronnyi resurs] // Zakony Ukrainy : Informatsiino-pravovyi portal. - Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/350-14>

3. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів [Електронний ресурс] : Закон України від 30.08.2010. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 630-VIII від 16.07.2015 // Закони України. Інформаційно правовий портал. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2487-17> ; Pro vybory deputativ Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliky Krym, mistsevykh rad ta silskykh, selyshchnykh, miskykh holiv [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 30.08.2010. Iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonu № 630-VIII vid 16.07.2015 // Zakony Ukrainy. Informatsiino pravovyi portal. - Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2487-17>.

4. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим [Електронний ресурс] : Закон України від 21.12.2001. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1697-VII від 14.10.2014 // Закони України. Інформаційно-правовий портал. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/90/98-%D0%B2%D1%80> ; Pro Verkhovnu Radu

Avtonomnoi Respubliki Krym [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 21.12.2001. Iz zminamy, vnesenymy zghidno iz Zakonu № 1697-VII vid 14.10.2014 // Zakony Ukrainy. Informatsiino-pravovyi portal. - Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/90/98-%D0%B2%D1%80>

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України [Електронний ресурс] : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // Закони України. Інформаційно правовий портал. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>; Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 № 1207-VII // Zakony Ukrainy. Informatsiino pravovyi portal. Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

6. Генассамблея ООН прийняла резолюцію в піддержку територіальної цілостності України [Електронний ресурс] // ИТАР-ТАСС. - Режим доступу : <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1079720>; Henassambleia OON pryniala rezoliutsiyu v podderzhku terrytoryalnoi tselostnosti Ukrainy [Elektronnyi resurs] // YTAR-TASS. - Rezhym dostupu : <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1079720> - nazva z yekranu.

7. Про заборону в Криму антиукраїнської пропаганди [Електронний ресурс] : виступ О. Фомушкіна, голови Кримської організації Української народної партії // Прес-служба Кримської організації УНП. - Режим доступу : <http://unp.ua> ; Pro zaboronu v Krymu antyukrainskoi propahandy [Elektronnyi resurs] : vystup O. Fomushkina, holovy Krymskoi orhanizatsii Ukrainskoi narodnoi partii // Pres-sluzhba Krymskoi orhanizatsii UNP. - Rezhym dostupu : <http://unp.ua>

8. Национальный состав населения АРК // Кримські студії. – 2003. – №3-4; . Natsyonalnyi sostav naselenyia ARK // Krymski studii. – 2003. – №3-4.

9. Чисельність і склад населення Автономної Республіки Крим за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка Всеукраїнського перепису населення. - Режим доступу : <http://www.ukrcensus.gov.ua>; Chyselnist i sklad naselennia Avtonomnoi Respubliki Krym za pidsumkamy Vseukrainskoho perepysu naselennia 2001 roku [Elektronnyi resurs] // Ofitsiina storinka Vseukrainskoho perepysu naselennia. - Rezhym dostupu : <http://www.ukrcensus.gov.ua>

10. Калакура О. Сучасна етнокультурна та освітня ситуація в АРК як об'єкт наукового дослідження / О. Калакура // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень - 2003. - Вип. 23. - С. 203-215 ; Kalakura O. Suchasna etnokulturna ta osvitnia sytuatsiia v ARK yak obiekt naukovooho doslidzhennia / O. Kalakura // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen - 2003. - Vyp. 23. - S. 203-215 ;

11. Щерба О. Культурно-освітня складова діяльності кримськотатарської спільноти в Україні / О. Щерба // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2011. – Вип. 23. – С. 175-179 ; Shcherba O. Kulturno-osvitnia skladova diialnosti krymskotatarskoi spilnoty v Ukraini / O. Shcherba // Ukrainiska natsionalna ideia: realii ta perspektyvu rozvytku. - 2011. – Vyp. 23. – S. 175-179

12. Чубаров Р. Крымские татары в Крыму и в мире: Проблемы и перспективы национального возрождения [Электронный ресурс] : доклад председателя Меджлиса крымскотатарского народа на Всемирном конгрессе крымских татар : пер. с крымскотат. яз. // Крым и крымские татары. - Режим доступа : <http://kirimtatar.com> ; Chubarov R. Krymskie tataru v Krymu i v mire: Problemy i perspektivu natsionalnogo vozrozhdeniya [Elektronnyu resurs] : doklad predsedatelya Medzhliisa krymskotatarskogo naroda na Vsemirnom kongresse krymskikh tatar : per. s krymskotat. yaz. // Krym i krymskie tataru. - Rezhym dostupa : <http://kirimtatar.com>.

13. Про затвердження Програми адаптації та інтеграції в українське суспільство депортованих кримських татар, а також осіб інших національностей, відродження і розвитку їх культури та освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 січ. 2002 р. № 29 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 2. – С. 72 ; Pro zatverdzhennia Prohramy adaptatsii ta intehratsii v ukrainske suspilstvo deportovanykh krymskykh tatar, a takozh osib inshykh natsionalnosteri, vidrozhennia i rozvytku yikh kultury ta osvity : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 sich. 2002 r. № 29 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2002. – № 2. – S. 72;

14. Про Фонд розвитку культур національних меншин України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 29 квіт. 1992 р. // Урядовий портал. Нормативні акти України. - Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>; Pro Fond rozvytku kultur natsionalnykh menshyn Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 29 kvit. 1992 r. // Uriadovyi portal. Normatyvni akty Ukrainy. Rezhym dostupu : <http://www.kmu.gov.ua>

15. Про Раду представників кримськотатарського народу : Указ Президента України від 7 квітня 2000 року N 573/2000 // Кримськотатарське питання. – Сімферополь, 1999. - Ч. 3 (7); Про Положення про Раду представників кримськотатарського народу : Указ Президента України від 7 квітня 2000 р. N 573/2000 // Кримські студії (Інформаційний бюлетень). – 2000. – № 4 ; Pro Radu predstavnykiv krymskotatarskoho narodu : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 7 kvitnia 2000 roku N 573/2000 // Krymskotatarske pytannia. – Simferopol, 1999. - Ch. 3 (7); Pro Polozhennia pro Radu predstavnykiv krymskotatarskoho narodu : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 7 kvitnia 2000 r. N 573/2000 // Krymski studii (Informatsiyni biuleten). – 2000. – № 4

16. Выступление Президента Украины Леонида Кучмы на совещании по проблемам социально-экономического развития АР Крым // Крымские известия. – 2001. – 11 мая. – № 83; Vyistuplenie Prezidenta Ukrainy Leonida Kuchmy na soveschaniі po problemam sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya AR Krym // Krymskie izvestiya. – 2001. – 11 maya. – № 83

17. Декларация прав национальностей Украины // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 53. - С.799; Deklaratsiia prav natsionalnosteri Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. -1991. -№ 53. - С.799.

18. Про національні меншини в Україні : Закон України Закон від 25.06.1992 № 2494-XI // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 36. - С. 529 ; Pro natsionalni menshyny v Ukraini : Zakon Ukrainy Zakon vid 25.06.1992 № 2494-XI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. - 1992. - № 36. - S. 529

19. Депортовані кримські татари, болгары, вірмени, греки, німці : зб. докум. Автономної Республіки Крим (1941 - 1998). – Київ, 1999 ; Deportovani krymski tatory, bolhary, virmeny, hreky, nimtsi : zb. dokum. Avtonomnoi Respubliky Krym (1941 - 1998). – Kyiv, 1999

20. Депортовані кримські татари, болгары, вірмени, греки, німці : матер. засідань урядових комісій (1989 – 2000). – Київ, 2001 ; Deportovani krymski tatory, bolhary, virmeny, hreky, nimtsi : mater. zasilan uriadovykh komisii (1989 – 2000). – Kyiv, 2001

21. Национально-культурные объединения Автономной Республики Крым : справ. пособ. – Симферополь, 1999. – Вып. 1 ; Natsionalno-kulturnye obedineniya Avtonomnoy Respubliki Krym : sprav. posob. – Simferopol, 1999. – Vyp. 1

22. Республіка Крим і м. Севастополь: інтеграція системи освіти і науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://минобрнауки.рф/новости/4092>; Respublika Krym i m. Sevastopol: intehratsiia systemy osvity i nauky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://mynobrнауки.rf/novosty/4092>;

23. «Анексована» освіта в тимчасово окупованому Криму : моніторинг. звіт / за заг. ред. Ю. Тищенко, О. Смірнова; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – Київ : Україна, 2015. – 40 с. ; «Aneksowana» osvita v tymchasovo okupovanomu Krymu : monitorynh. zvit / za zah. red. Yu. Tyshchenko, O. Smirnova; Ukr. nezalezh. tsentr polit. doslidzh. – Kyiv : Ukraina, 2015. – 40 s.

24. Горобей Т. І. Освіта кримських татар: шляхи подолання труднощів / Т. І. Горобей // Відродження. – 2000. – № 1. – С. 27–30 ; Horobei T. I. Osvita krymskykh tatar: shliakhy podolannia trudnoshchiv / T. I. Horobei // Vidrodzhennia. – 2000. – № 1. – С. 27–30

25. Гафаров Э. На рубеже веков (социально-экономические проблемы обустройства и адаптации крымскотатарского народа в АРК) / Э. Гафаров – Симферополь : Амена, 2001. – 175 с.; Gafarov E. Na rubezhe vekov (sotsialno-ekonomicheskie problemyi obustroystva i adaptatsii krymskotatarskogo naroda v ARK) / E. Gafarov – Simferopol : Amena, 2001. – 175 s.

26. УВКБ ООН стурбоване законопроектом, який може вплинути на права переміщених із Криму осіб [Електронний ресурс] // Агентство ООН у справах біженців. - Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/uk/?lang=uk> ; UVKB OON sturbovane zakonoproektom, yakyi mozhe vplynuty na prava peremishchenykh iz Krymu osib [Elektronnyi resurs] // Ahentstvo OON u spravakh bizhentsiv. - Rezhym dostupu : <http://unhcr.org.ua/uk/?lang=uk>

27. Месут А. «Возрождение» помогает начать новую жизнь / А. Месмут // Голос Крыма. –1997. – 21 апреля. – № 8; Mesut A. «Vozrozhdenye» pomohaet nachat novuiu zhyzn / A. Mesmut // Golos Kryma. –1997. – 21 apreliia. – №8

28. Ситуація в Автономній Республіці Крим та м.Севастополь (Україна) у сферах компетенції ЮНЕСКО [Електронний ресурс] // Постійне представництво України при ЮНЕСКО. - Режим доступу : <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/ukraineunesco/cooperation/Crimea>; Sytuatsiia v Avtonomnii Respublitsi Krym ta m.Sevastopol (Ukraina) u sferakh kompetentsii YuNESKO [Elektronnyi resurs] // Postiine predstavnytstvo Ukrainy pry YuNESKO. - Rezhym dostupu : <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/ukraineunesco/cooperation/Crimea>

29. Роль міжнародних організацій та донорських інституцій у вирішенні проблем інтеграції в українське суспільство осіб, депортованих за національною ознакою з території Криму : зб. матер. круглого столу, м. Київ 28 вересня 2000 року. – Київ, 2000. – 96 с. ; Rol mizhnarodnykh orhanizatsii ta donorskykh instytutsii u vyrishenni problem intehratsii v ukrainske suspilstvo osib, deportovanykh za natsionalnoiu oznakoio z terytorii Krymu : zb. mater. kruhloho stolu, m. Kyiv 28 veresnia 2000 roku. – Kyiv, 2000. – 96 s.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2015 р.

S. Zubchenko

TOPIC: THE EDUCATIONAL AND CULTURAL POLICY: IN THE HISTORY OF CRIMEA AND TODAY

The problems of educational and cultural policy in the Crimea and the role of public authorities of Ukraine in its formation are being considered. The tendencies that characterize the educational and cultural sector historically and today were analyzed.

The role and place of state, public and international organizations in the implementation of programs the aim of which is the establishment and revival of education and culture in the Crimea were defined. Recommendations for improving the efficiency of public educational and cultural policies in the region were given.

Activities of state authorities of Ukraine to establish the legal framework and conditions of assurance and implementation of policies to support the development of education and culture in Crimea were defined. The specific measures for long-term financing and material

support of education, cultural institutions, artistic groups, associations and unions were characterized.

Due to the current socio-political situation in our country, the war against Russian invaders in the east of Ukraine, annexation of Crimea, the need to accelerate work on the establishment of an integrated concept of public policy in the field of education and culture in areas that suffered from foreign aggression was emphasized. They have to become a priority for central and local authorities in the implementation of educational and cultural policy.

Keywords: *Crimea, the public authorities of Ukraine, the concept of public policy, educational policy, cultural policy.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Гедьо А.В., д.і.н., проф.; Задунайський В.В., д.і.н., проф.*

УДК 94(477.83)''1943/1949''

В. І. Ільницький

ДО ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВСТАНЦІВ У ВО-4 «ГОВЕРЛЯ» (1943 – 1949)

У статті на основі невідомих та маловідомих документів розкриваються питання військового та господарського забезпечення повстанців у ВО-4 «Говерля». Доведено, що попри складнощі щоденної збройної та пропагандистської боротьби упівці стикалися з постійною проблемою збройного і матеріального забезпечення. З'ясовано, що ця проблема стосувалася як рядових учасників, так і вищого командного складу. Виявлено, що відсутність належного військового та господарського забезпечення, а також постійне морально-психологічне напруження призводили до конфліктних ситуацій.

Ключові слова: *військове і господарське забезпечення, ВО-4 «Говерля», повстанці, ОУН, український визвольний рух.*

На сьогодні особливої популярності набуває вивчення повсякденного життя як підпілля загалом, так і окремих його структурних підрозділів. Для української історичної науки вивчення цих проблем лише починає набирати масштабів, натомість у світі цей напрям активно розвивається. Особливо цікавими у цьому контексті нам видаються питання збройного і матеріального забезпечення повстанців і підпільників.

Комплексно питання матеріально-побутової бази функціонування як підпільників, так і повстанців розглядає Г.Стародубець [24]. Концептуальні засади дослідження історії повсякденного життя націоналістів уміщено у дослідженні І.Патриляка [20]. Частково шляхи матеріально-продовольчого забезпечення розкриває розвідка О.Іщука та Н.Ніколаєвої [14]. Спробу вивчити цю проблему робили також дослідники А.Кентій, Ю.Киричук, А.Русначенко, В.Сергійчук в узагальнюючих працях з історії українського визвольного руху [15; 16; 17; 21; 22]. Проте комплексне дослідження, у якому розкриваються військові та господарські особливості забезпечення повстанців у Карпатському краї, відсутнє. Заповнити цю лаку частково покликана дана публікація.

Найважливішою проблемою стало забезпечення новостворених відділів зброєю і амуніцією, брак якої відчувався на терені Галичини, як, до речі, одягу та взуття [28, арк. 37]. Саме ці речі потрібно було здобувати за будь-яку ціну, використовуючи при цьому всі можливості. Зброя та вся амуніція, медичні матеріали, одяг, як правило, здобували від ворога. Частими були випадки, коли в деяких місцевостях на початках організації відділів УПА вояки вдягалися у простий селянський одяг, інколи